

ОЦІНЮВАННЯ РІВНІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

fiia [Engineering training of future teachers of labor training: theory and practice: monograph]. Hlukhiv, 376 p. [in Ukrainian].

9. Kurok, V.P. (2019). Tekhnichna mekhanika.: navch. posib. 2-he vyd., pererob. i dopov [Technical mechanics.: teaching. manual. 2nd ed., revised and supplemented]. Hlukhiv, 271 p. [in Ukrainian].

10. Problemy intehratsii u suchasnii profesiinii osviti: metodolohiia, teoriia, praktyka [Problems of integration in modern vocational education: methodology, theory, practice].

(Ed.). I.M. Kozlovska, Ya. M. Kmit. Lviv, 2004. 244 p. [in Ukrainian].

11. Slipchysyn, L.V. (2007). Vyvchennia zahalnotekhnichnykh dystsyplin u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh: humanitarno-intehrativnyi pidkhid: monohrafiia [Studying general technical disciplines in vocational educational institutions: a humanitarian-integrative approach: monograph]. Lviv, 256 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.09.2025

УДК 378.015.31:502/504:[378.147:62-051]

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.344547>

Людмила Чистякова, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри технологічної та професійної освіти
Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9076-2484>

Володимир Бондаренко, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
теорії і практики технологічної та професійної освіти
ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0495-9756>

ОЦІНЮВАННЯ РІВНІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті розкрито теоретико-методологічні засади та практичні підходи до оцінювання рівнів екологічної культури майбутніх педагогів професійного навчання. Визначено актуальність проблеми у контексті глобальних екологічних викликів і завдань освіти для сталого розвитку. Обґрунтовано, що екологічна культура є інтегративною характеристикою особистості педагога, яка охоплює систему знань, цінностей, мотивацій, переконань і практичних умінь, спрямованих на гармонізацію взаємин людини та природи. Запропоновано критерії, показники й рівні сформованості екологічної культури за мотиваційно-ціннісним, когнітивним, емоційно-чуттєвим і діяльнісно-практичним компонентами. Розкрито особливості кожного рівня – високого, середнього й низького – як етапів поступального розвитку екологічної свідомості та поведінки студентів. Охарактеризовано форми і методи педагогічної діагностики, що включають тестування, анкетування, дискусії, самооцінювання та участь у практичних екологоорієнтованих проєктах. Наголошено на значенні освітнього середовища, побудованого на принципах гуманізації, інтеграції знань, діяльнісного та рефлексивного підходів. Доведено, що ефективне оцінювання рівнів екологічної культури забезпечує можливість корекції освітнього процесу, підвищення якості професійної підготовки майбутніх педагогів і формування їхньої готовності реалізовувати екологічні цінності у професійній діяльності. Зроблено висновок, що формування екологічної культури є важливим чинником становлення педагогів нової генерації – компетентних, морально зрілих та екологічно відповідальних фахівців, здатних виховувати в учнів екологічне мислення й активну життєву позицію.

Ключові слова: екологічна культура; оцінювання рівнів; майбутні педагоги; професійне навчання; екологічна свідомість; сталий розвиток; професійна компетентність.

Літ. 10.

Liudmyla Chystiakova, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the Technological and Vocational Education Department,
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9076-2484>

Volodymyr Bondarenko, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Head of the Theory and
Practice of Technological and Vocational Education Department,
Donbas State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0495-9756>

ASSESSMENT OF THE LEVELS OF ECOLOGICAL CULTURE OF FUTURE VOCATIONAL TEACHERS

The article reveals theoretical and methodological principles and practical approaches to assessing the levels of environmental culture of future teachers of vocational training. The relevance of the problem in the context of global

environmental challenges and tasks of education for sustainable development is determined. It is substantiated that environmental culture is an integrative characteristic of the teacher's personality, which encompasses a system of knowledge, values, motivations, beliefs, and practical skills aimed at harmonizing the relationship between man and nature. Criteria, indicators, and levels of formation of environmental culture according to motivational-value, cognitive, emotional-sensory, and activity-practical components are proposed. The features of each level – high, medium, and low – as stages of progressive development of students' environmental consciousness and behavior are revealed. Forms and methods of pedagogical diagnostics are characterized, including testing, questionnaires, discussions, self-assessment and participation in practical ecologically oriented projects. The importance of an educational environment built on the principles of humanization, integration of knowledge, activity, and reflexive approaches is emphasized. It is proven that effective assessment of the levels of ecological culture provides the opportunity to correct the educational process, improve the quality of professional training of future teachers and form their readiness to implement ecological values in professional activities. It is concluded that the development of ecological culture is an important factor in the formation of a new generation of teachers – competent, morally mature, and environmentally responsible specialists, capable of educating students in ecological thinking and an active life position.

Keywords: ecological culture; assessment of levels; future teachers; vocational education; ecological consciousness; sustainable development; professional competence.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку людства характеризується загостренням екологічних проблем, що постають унаслідок інтенсивного техногенного впливу на природу, нераціонального використання природних ресурсів, зростання рівня забруднення довкілля тощо. Ці виклики спричиняють необхідність формування нової системи цінностей, заснованої на принципах гармонійного співіснування людини і природи. Саме освіта має стати головним чинником формування екологічної свідомості, екологічного мислення та культури особистості.

У цьому контексті важлива роль належить педагогічним працівникам, адже вони є носіями й трансляторами цінностей екологічно орієнтованої поведінки. Майбутні педагоги професійного навчання мають особливе значення, оскільки вони здійснюватимуть підготовку фахівців різних галузей виробництва, від екологічної культури яких значною мірою залежить стан довкілля. Тому рівень сформованості екологічної культури педагогів професійного навчання визначає не лише ефективність їхньої професійної діяльності, а й загальний рівень екологічної свідомості майбутніх спеціалістів.

Незважаючи на посилену увагу науковців до проблем екологічної освіти та виховання, питання діагностики й оцінювання рівнів екологічної культури майбутніх педагогів залишається недостатньо розробленим. У більшості досліджень акцент робиться на змістовних й організаційних аспектах екологічної підготовки, тоді як критерії, показники та методики оцінювання рівнів сформованості екологічної культури часто залишаються неструктурованими або носять фрагментарний характер. Відсутність чіткої системи оцінювання ускладнює об'єктивне визначення результативності педагогічного впливу та своєчасне коригування освітнього процесу.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю наукового обґрунтування підходів до оціню-

вання рівнів екологічної культури майбутніх педагогів професійного навчання як важливої складової їхньої професійної компетентності. Визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості цієї культури дасть змогу створити дієвий інструментарій моніторингу якості екологічної освіти, сприятиме підвищенню ефективності освітнього процесу у закладах вищої освіти та забезпечить підготовку педагогів нової генерації, здатних реалізовувати принципи сталого розвитку у своїй професійній діяльності.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та практичне визначення підходів до оцінювання рівнів екологічної культури майбутніх педагогів професійного навчання, розроблення критеріїв, показників і рівнів її сформованості, а також виявлення ефективних педагогічних умов, що сприяють підвищенню цього рівня у процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Екологічна культура особистості розглядається в сучасній педагогічній науці як інтегральна якість, що поєднує систему знань про взаємодію людини й природи, ціннісне ставлення до довкілля та готовність до екологічно доцільної діяльності [1; 3; 4; 6; 10]. Формування екологічної культури майбутніх педагогів професійного навчання є складним багаторівневим процесом, який охоплює когнітивний, ціннісно-мотиваційний і діяльнісний компоненти. Оцінювання рівнів екологічної культури майбутніх педагогів передбачає визначення ступеня сформованості кожного з цих компонентів та виявлення динаміки їх розвитку у процесі професійної підготовки. Для цього необхідно розробити систему критеріїв і показників, що дозволяє об'єктивно виміряти результати освітнього впливу та визначити рівень готовності студентів до реалізації екологічно орієнтованої педагогічної діяльності.

У науковій літературі поняття “*екологічна культура*” трактується по-різному. Зокрема, українські дослідники визначають її як усвідомлення місця

людини у природі (І. Бузенко [2]), як ціннісну орієнтацію на збереження природного середовища (Ю. Коваль [4]), або як інтегративну характеристику особистості, що відображає єдність знань, переконань і поведінки у сфері взаємодії з природою (А. Українець [9]). Спираючись на узагальнення наукових підходів, у нашому дослідженні екологічна культура майбутнього педагога професійного навчання розглядається як система світоглядних орієнтацій, знань і практичних умінь, спрямованих на забезпечення сталого розвитку суспільства та екологічно відповідальної професійної діяльності.

З огляду на актуальні вимоги сучасної освіти, формування екологічної культури майбутніх педагогів професійного навчання “здійснюється на засадах сталого розвитку” [7, 12]. Це передбачає розвиток у студентів екологічної свідомості, екологічних цінностей та відповідальної поведінки, що сприяє ефективному вирішенню завдань сталого розвитку та формуванню компетентностей, необхідних для педагогічної діяльності в умовах сучасних екологічних викликів. Виникає нагальна потреба у визначенні критеріїв оцінювання сформованості кожного компонента екологічної культури майбутніх педагогів.

Процес формування екологічної культури у майбутніх педагогів професійного навчання включає мотиваційно-ціннісний, когнітивний та діяльнісно-практичний аспекти, які визначають ключові критерії оцінювання ступеня її розвитку. Мотиваційна складова, зокрема, характеризує готовність студентів усвідомлено реагувати на екологічні проблеми, цінувати власну професійну діяльність у контексті збереження довкілля та активно прагнути до підвищення екологічної компетентності.

Розвинена мотивація проявляється у прагненні студентів більше дізнаватися про природні процеси, наслідки професійної діяльності для довкілля, вплив різних екологічних факторів на здоров'я людини та суспільство загалом. Вона стимулює професійне самовдосконалення, бажання набувати специфічних умінь і навичок, необхідних для реалізації екологічно орієнтованої педагогічної діяльності. Опосередковано мотиваційну готовність можна оцінювати через здатність студентів акцентувати увагу на актуальних екологічних проблемах, усвідомлювати їх причини та пропонувати шляхи практичного вирішення.

Основні показники сформованості мотивації у майбутніх педагогів професійного навчання можна сформулювати так: помічати проблему – аналізувати і рефлексувати над її причинами – розробляти шляхи вирішення та впроваджувати їх у практичну діяльність. Ця послідовність дозволяє оцінити ступінь готовності студентів діяти відповідально у професійному середовищі та сприяє розвитку високого рівня екологічної культури.

Зміни, що відбуваються у майбутніх педагогів професійного навчання під час навчання у закладах вищої освіти, можна простежити за допомогою комплексного інструментарію педагогічного оцінювання: анкетування, тестування (особливо з відкритими запитаннями), опитувань, дискусій, аналізу способів виконання студентами практичних завдань (наявність оригінальних підходів, прояв творчого мислення) та участі у науково-дослідницькій діяльності.

Досвід показує, що доволі складно визначити критерії оцінювання *мотиваційно-ціннісного аспекту формування екологічної культури майбутніх педагогів*. У цьому випадку доцільно використовувати групу світоглядних критеріїв, що відображають соціально-психологічні установки, особистісні позиції та ціннісні орієнтації студента. Такі критерії дозволяють оцінити ставлення майбутнього педагога до прийняття рішень, відповідальність за власний вибір та прояви емоційної рефлексії, а також здатність узагальнювати власний життєвий досвід у професійній діяльності.

Зміни у світоглядних позиціях студентів можна спостерігати через їхнє ставлення до довкілля, взаємодію з людьми та природою як суб'єктом навчально-виховної діяльності у спеціально створеному інформаційному середовищі [5]. Розвинена екологічна свідомість проявляється в екоцентричному підході до педагогічної практики та готовності брати на себе відповідальність за результати своєї діяльності. Для оцінювання таких змін доцільно використовувати дані, отримані в процесі різних завдань: огляд наукових і періодичних видань за тематикою професійної діяльності, самостійний вибір тем для досліджень, виступи на семінарах з доповідями або повідомленнями, розв'язання творчих завдань (наприклад, розробка сценаріїв навчальних проєктів, соціальної реклами, педагогічних ігор або навчально-виховних казок) та анкетування.

Особливо ефективними у формуванні екологічної культури майбутніх педагогів є заходи, що передбачають безпосередню взаємодію зі світом природи та соціальним середовищем. Це можуть бути організовані студентами та викладачами екскурсії на підприємства, що мають вплив на стан довкілля, відвідування національних парків, заповідників або ботанічних садів. Такі заходи сприяють розвитку емоційної чуттєвості, формуванню почуттів співпереживання, відповідальності та поваги до навколишнього середовища, що є важливою складовою екологічної культури майбутнього педагога.

Для оцінювання *когнітивного (знанневого) компонента екологічної культури* доцільно використовувати світоглядні критерії. Майбутній педагог повинен усвідомлювати наслідки своєї професійної діяльності для довкілля, здоров'я людей та власного здоров'я. При цьому важливо, щоб освітній про-

цес враховував єдність біосфери та біосоціальної природи людини. На думку В. Титаренко, у контексті екологізації та гуманізації вищої освіти студент має бачити взаємозв'язки між явищами біотичного та абіотичного середовища, усвідомлювати коеволюцію природи, людини та техносфери [8].

Досягнення такого рівня знань можливе як завдяки фасилітаційному впливу викладача, який спрямовує розвиток системи уявлень студента, так і через самостійний пошук інформації та її інтеріоризацію. Це дозволяє майбутньому педагогу формувати цілісне уявлення про закономірності функціонування природних систем: дискретність і безперервність природних процесів, співвідношення порядку і хаосу, цілісність і гомеостаз живих організмів, взаємодію організму та середовища, структури груп організмів та екосистем. На основі цих знань студент набуває усвідомлення необхідності дотримання екологічних принципів охорони та раціонального використання природних ресурсів.

Еколого-професійні знання є необхідною, але не достатньою умовою для формування компетентного педагога. Важливо, щоб студент отримав “справжнє знання про те, без чого неможливо жити”, що сприяє розвитку етично орієнтованого мислення. Таке мислення формується як складова ціннісних орієнтацій особистості та її етичних переконань. До нього входять знання про вічні істини, які допомагають відповісти на питання коеволюції природи, людини та суспільства: роль людини у світі, усвідомлення себе як частини природи, розуміння доброї та шкідливої поведінки, взаємозв'язок короткострокової та довгострокової користі у ставленні до біосфери та відповідальність за її стан.

Оцінювання знаннєвого (когнітивного) компонента екологічної культури є однією з найбільш опрацьованих сфер у сучасному педагогічному процесі. У своєму дослідженні ми спираємося на поєднання традиційних і сучасних підходів до оцінювання знань майбутніх педагогів професійного навчання. Зокрема, використовуються такі форми, як тестування, усні та письмові опитування, заліки, іспити, рейтингові системи оцінювання, навчально-контролюючі комплекси, а також елементи самооцінювання й взаємооцінювання результатів навчання.

Важливою складовою системи оцінювання є “однорівнева оцінка”, за якої експертами виступають самі студенти – навчальна група або її найбільш підготовлені представники. Такий підхід відповідає засадам гуманістичної освітньої парадигми, сприяє розвитку відповідальності, критичного мислення та формує адекватну самооцінку результатів власної діяльності.

Досвід показує, що системи самооцінки та однорівневого оцінювання часто виявляються більш вимогливими, ніж традиційне оцінювання викладачем. Крім того, надання студенту можливості само-

стійно обирати форму оцінювання його знань знижує емоційну напругу під час контролю, підвищує рівень довіри у взаємодії “викладач – студент” і створює умови для формування рефлексивного ставлення до власного навчального процесу.

Вибір експерта, який здійснює оцінювання навчальних досягнень інших студентів, стимулює мотивацію змагання між одногрупниками за право бути обраним. Це, своєю чергою, підвищує внутрішню мотивацію навчання, сприяє розвитку відповідальності та самодисципліни. Такі студенти, як правило, серйозніше ставляться до процесу самоосвіти, демонструють високий рівень саморозвитку та стають своєрідними орієнтирами для інших, допомагаючи їм досягати значних результатів у засвоєнні теоретичного матеріалу. Завдяки можливості порівняти власні результати з досягненнями одногрупників, вони мають змогу утвердитися у прагненні до професійного вдосконалення, тобто відбувається саморозвиток через сходження до “себе кращого”. Як показують результати спостережень, загальний рівень знань у таких академічних групах вищий, ніж у групах, де використовується традиційна система оцінювання.

Критеріями діяльнісно-процесуального аспекту формування екологічної культури майбутніх педагогів професійного навчання виступають ознаки, які свідчать про сформованість певного рівня екологічно орієнтованої поведінки. Ці критерії належать до групи діяльнісно-практичних, оскільки їх показниками є реальні дії та вчинки студентів, спрямовані на збереження довкілля або вирішення конкретних екологічних проблем.

Особливістю нашого підходу до формування екологічної культури є організація освітнього процесу так, щоб він завершувався активною діяльністю студентів, зокрема участю у практичних екологічних ініціативах. Такі дії можуть бути спрямовані на розв'язання екологічних проблем закладу освіти, місцевої громади або регіону, у якому студенти проживають і в якому здійснюватимуть свою подальшу педагогічну діяльність.

Практична діяльність організовується за принципом наступності – від курсу до курсу, від однієї спеціальності до іншої, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення екологічних проблем. Студенти беруть участь у місцевих екологічних програмах, освітніх екологічних проектах, конкурсах та акціях, що сприяє розвитку екологічного мислення, професійній самореалізації та усвідомленню власної відповідальності за стан навколишнього середовища. Участь у таких заходах допомагає майбутнім педагогам сприймати процес саморозвитку не лише як пізнавальний, а насамперед як діяльнісний і соціально значущий.

На основі розроблених критеріїв визначено *рівні сформованості екологічної культури майбутніх*

педагогів професійного навчання як інтегративного показника єдності екологічної свідомості, екологічної поведінки та готовності до розв'язання екологічних проблем у професійній сфері. З урахуванням вищезазначених критеріїв виділяються три рівні сформованості екологічної культури: *високий, середній і низький*. Вони відображають поступове накопичення екологічних знань, набуття професійно значущих умінь і розвиток вольових якостей, необхідних для участі у природоохоронній діяльності.

Проходячи шлях особистісного та професійного зростання, майбутній педагог поступово переходить від етапу первинного пізнавального інтересу до усвідомленої екологічної позиції, що проявляється у готовності діяти на користь збереження природи. Важливо, щоб цей процес супроводжувався педагогічною підтримкою з боку викладача, який через спеціально організовані прийоми навчання (наприклад, створення ситуацій “здивування” або проблемного пошуку) сприяє інтеріоризації студентом екологічних цінностей.

Подальше осмислення сутності формування екологічної культури майбутніх педагогів професійного навчання передбачає виникнення пізнавального інтересу до проблеми. Такий інтерес формується лише тоді, коли навчальне завдання набуває особистісної значущості для студента, а також коли він вірить у власні сили й здатність подолати труднощі під час її вирішення. У цьому контексті роль викладача полягає не лише в організації навчальної діяльності, а й у створенні ситуації успіху, у своєчасній підтримці, авансуванні досягнень студентів, врахуванні їхніх індивідуальних особливостей та унікального потенціалу. Педагог має співпереживати успіхам і невдачам студентів, формуючи у них відчуття радості пізнання, усвідомлення власної соціальної значущості та можливості самореалізації як особистості й майбутнього фахівця.

Визначені рівні сформованості екологічної культури та готовності розв'язувати проблеми сталого розвитку є відносними, проте вони дають змогу здійснювати кількісну та якісну оцінку сформованості цієї якості, а також визначати подальші напрями як індивідуальної, так і колективної роботи студентів.

У процесі визначення критеріїв сформованості екологічної культури ми спираємося на такі основні характеристики:

- сформовану систему цінностей, ідеалів та інтересів, що свідчить про високий рівень розвитку мотиваційної сфери;
- наявність соціально-психологічних установок, які відображають особистісну позицію студента, його ставлення до природних явищ, технічних рішень чи соціальних процесів, пов'язаних із реалізацією ідей сталого розвитку;

– здатність до емпатії, співпереживання, співчуття як прояв моральної зрілості та усвідомлення себе частиною системи “людина – природа”;

– етично орієнтоване мислення, що визначає гуманістичне ставлення до природи й людини як до найвищих цінностей;

– глибокі еколого-професійні знання та вміння, які формують свідоме й відповідальне ставлення до природного середовища;

– активну спрямованість на практичну діяльність, що передбачає участь у розв'язанні реальних екологічних проблем регіону чи галузі;

– прагнення до саморозвитку, професійного зростання й самоактуалізації як показник внутрішньої зрілості особистості.

Високий рівень сформованості екологічної культури майбутнього педагога професійного навчання характеризується: 1) розвиненим екологічним світоглядом; 2) наявністю екоцентричної свідомості, що включає систему уявлень, переконань і позицій, орієнтованих на гармонійне співіснування людини з природою; 3) усвідомленням власної відповідальності за екологічний стан довкілля та результат власного вибору; 4) сформованістю екологічно вмотивованої поведінки, яка проявляється у конкретних діях і вчинках, спрямованих на збереження природи, раціональне використання ресурсів і поширення екологічних цінностей серед учнівської молоді.

Оскільки екологічна культура є складовою загальнолюдської культури, її високий рівень передбачає не лише володіння системою знань, а й здатність до етичного, морального та гуманістичного мислення, що визначає характер педагогічної діяльності. Формування такої культури є результатом тривалої взаємодії особистісних переконань, професійної підготовки та педагогічної практики, у процесі якої майбутній педагог набуває ціннісного ставлення до природи як до духовної та матеріальної основи життя.

Середній рівень сформованості екологічної культури майбутніх педагогів професійного навчання характеризується наявністю певної сукупності еколого-професійних знань, умінь та навичок, що дають змогу брати участь у вирішенні окремих екологічних проблем. Для студентів цього рівня властиве переважно раціональне або прагматичне ставлення до природи, коли її цінність розглядається не як самоцінність, а як необхідна умова існування людини і забезпечення сталого розвитку суспільства. Майбутні педагоги цього рівня здатні усвідомлювати значущість природоохоронної діяльності, виявляють бажання долучатися до екологічних ініціатив, проте не мають достатнього досвіду реалізації екологічних проєктів або участі у тривалій практичній діяльності. Їм притаманна часткова сформованість емпатії, емоційно-мотиваційної сфери,

а також недостатня спрямованість на саморозвиток і самоактуалізацію. Такі студенти потребують цілеспрямованого педагогічного впливу, який стимулюватиме їхню активність і сприятиме переходу на вищий рівень сформованості екологічної культури.

Низький рівень сформованості екологічної культури майбутніх педагогів не означає повної відсутності екологічної свідомості чи байдужості до проблем довкілля. Навіть за цього рівня студенти, як правило, мають первинні уявлення про екологічні загрози, здатні емоційно реагувати на факти антропогенного впливу на природу та усвідомлювати потенційні наслідки своєї майбутньої професійної діяльності для навколишнього середовища.

Водночас для цієї групи студентів характерне переважно об'єктне, споживацьке ставлення до природи, орієнтація на особисті або матеріальні вигоди. Їм притаманна слабка мотивація до участі в екологічній діяльності, нерозвинена емпатія та низька здатність до співпереживання. Вони схильні підтримувати природоохоронні ініціативи переважно опосередковано – через фінансову чи організаційну участь, але не через безпосередню практичну діяльність. Такі студенти зазвичай не демонструють вираженої потреби у саморозвитку, не пов'язують особистісне зростання з екологічною та педагогічною діяльністю. Тому завданням викладача є формування у них емоційно-ціннісного ставлення до природи та створення педагогічних умов, що сприятимуть переходу від пасивного усвідомлення до активної участі у вирішенні екологічних проблем.

Отже, визначення рівнів сформованості екологічної культури майбутніх педагогів професійного навчання є важливим інструментом діагностики результативності освітнього процесу та орієнтиром для вдосконалення змісту, форм і методів підготовки фахівців. Такий підхід дає змогу здійснювати індивідуалізацію навчання, забезпечувати поступове зростання кожного студента від репродуктивного до творчо-активного рівня екологічної свідомості, формувати відповідальне ставлення до природи як цінності та готовність до інтеграції екологічних знань у професійну діяльність. Розвиток екологічної культури майбутніх педагогів стає не лише педагогічним завданням, а й важливою умовою формування екологічно орієнтованого мислення суспільства, що відповідає принципам сталого розвитку.

Висновки. Екологічна культура майбутніх педагогів професійного навчання є складним інтегрованим особистісним утворенням, яке поєднує систему екологічних знань, цінностей, переконань, умінь і практичних дій, спрямованих на гармонізацію взаємин між людиною та природою. Вона становить невід'ємну складову професійної компетентності педагога та є показником його готовності здійснювати педагогічну діяльність на засадах ста-

лого розвитку. Формування екологічної культури у студентів педагогічних спеціальностей не обмежується лише засвоєнням екологічних знань – воно передбачає розвиток особистісно-ціннісних орієнтацій, екологічного мислення, емоційно-чуттєвої сфери та практичної готовності до реалізації екологічно спрямованої діяльності.

Процес формування екологічної культури майбутніх педагогів потребує цілеспрямованої педагогічної організації, що передбачає реалізацію принципів гуманізації, інтеграції знань, міждисциплінарності, науковості, системності та діяльнісного підходу. Важливо, щоб освітній процес ґрунтувався на створенні ситуацій морального вибору, стимулюванні дослідницького інтересу та розвитку рефлексії щодо наслідків власної професійної діяльності для довкілля. У таких умовах екологічна культура формується як результат активної взаємодії студента з природою, суспільством і педагогічним середовищем.

Розроблені критерії та показники оцінювання екологічної культури – мотиваційно-ціннісний, когнітивний і діяльнісно-процесуальний – дають змогу здійснювати комплексну діагностику рівня її сформованості у студентів, визначати динаміку розвитку особистості та ефективно планувати педагогічний вплив. Застосування таких критеріїв забезпечує наукову обґрунтованість оцінювання, дозволяє виявити сильні та слабкі сторони підготовки майбутніх педагогів, а також оптимізувати освітній процес з урахуванням індивідуальних потреб і можливостей студентів.

Встановлено три рівні сформованості екологічної культури – високий, середній та низький, які відображають поступальний рух студента від початкового усвідомлення екологічних проблем до цілісного екологічного світогляду, активної участі у вирішенні екологічних завдань і прагнення до особистісного саморозвитку в цьому напрямі.

Ефективність формування екологічної культури майбутніх педагогів професійного навчання значною мірою залежить від створення розвивального освітнього середовища, що стимулює екологічну активність, підтримує дослідницьку діяльність студентів, сприяє їхній самоактуалізації та формує готовність до впровадження екологічних ідей у педагогічну практику. Такий підхід забезпечує формування педагогів нового покоління – компетентних, морально зрілих, екологічно відповідальних фахівців, здатних виховувати у своїх учнів ціннісне ставлення до природи, екологічне мислення і готовність жити в гармонії з навколишнім світом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біда О.А., Зорочкина Т.С., Орос І.І., Кучай О.В., Чичук А.П., Кучай Т.П. Формування екологічної культури фахівців: теорія і методика виховання. *Академічні*

студії. Серія "Педагогіка". 2021. Т. 2. № 3. С. 12–25. DOI: 10.52726/as.pedagogy/2021.3.2.1.

2. Бузенко І.Л. Формування екологічної компетентності майбутніх учителів у процесі фахової підготовки. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training: Methodology, Theory, Experience, Problems*. 2021. № 1 (57). С. 104–110.

3. Гуцол В.В. Суть екологічної культури особистості та методологічні підходи до її формування в студентів. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training: Methodology, Theory, Experience, Problems*. 2024. С. 72–78. DOI: 10.31652/2412-1142-2024-73-72-78.

4. Коваль Ю.А. Формування екологічної культури студентів в освітньому середовищі технічних коледжів: дис. ... д-ра філос. наук / 011 Освітні, педагогічні науки. Вінниця : Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, 2023. 306 с.

5. Курлішчук І.І., Павленко І.Г., Севаст'янова О.А. Інформаційне освітнє середовище університету як умова формування екологічної культури студентської молоді. *Репозитарій ЛуцАНУ*. 2021. С. 1–12.

6. Павленко І.Г. Творча активність у формуванні екологічної культури студентів ЗВО. *Луганськ : ЛуцАНУ*, 2019. 38 с.

7. Панчишин Н.Я., Білик Я.О., Смірнова В.Л., Федонюк Л.Я. Формування особистості через призму екологічного виховання учнів: проблеми та перспективи розвитку. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2024. № 4. С. 12–16. DOI: 10.11603/1681-2786.2024.4.15208.

8. Титаренко В., Титаренко О. Формування екологічної компетентності у майбутніх фахівців технологічної та професійної освіти при вивченні технологій сучасного виробництва. *Витоки педагогічної майстерності*. 2025. № 35. С. 231–236. DOI: 10.33989/2075-146x.2025.35.331181.

9. Українець А.М. Модель формування екологічної культури майбутніх викладачів професійного навчання в галузі автомобільного транспорту. *Наукові записки Тернопільського нац. педагогічного ун-ту імені В. Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2024. № 1. С. 8–19. DOI: 10.32782/2415-3605.24.1.8.

10. Царенко І.Л., Богомаз-Назарова С.М. Формування екологічної культури студентів при вивченні профільних дисциплін. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. № 4 (149). С. 40–47.

REFERENCES

1. Bida, O.A., Zorochkyna, T.S., Oros, I.I., Kuchai, O.V., Chychuk, A.P. & Kuchai T.P. (2021). Formuvannia ekolohichnoi kultury fakhivtsiv: teoriia i metodyka vykhovannia [Formation of ecological culture of specialists: theory and methods of education]. *Academic Studies. Series "Pedagogy"*. Vol. 2. No. 3. pp. 12–25. DOI: 10.52726/as.pedagogy/2021.3.2.1. [in Ukrainian].

2. Buzenko, I.L. (2021). Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of environmental competence of future teachers in the process of professional training]. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Edu-*

cation in Professional Training: Methodology, Theory, Experience, Problems. No. 1 (57). pp. 104–110. [in Ukrainian].

3. Hutsol, V.V. (2024). Sut ekolohichnoi kultury osobystosti ta metodolohichni pidkhody do yii formuvannia v studentiv [The essence of the ecological culture of the individual and methodological approaches to its formation in students]. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training: Methodology, Theory, Experience, Problems*. pp. 72–78. DOI: 10.31652/2412-1142-2024-73-72-78. [in Ukrainian].

4. Koval, Yu.A. (2023). Formuvannia ekolohichnoi kultury studentiv v osvithnomu seredovyschi tekhnichnykh kole-dzhiv [Formation of students' ecological culture in the educational environment of technical colleges]. *Doctor's thesis*. Vinnytsia, 306 p. [in Ukrainian].

5. Kurlishchuk, I.I., Pavlenko, I.H. & Sevastianova, O.A. (2021). Informatsiine osvithne seredovyshe universytetu yak umova formuvannia ekolohichnoi kultury studentskoi molodi [The information educational environment of the university as a condition for the formation of an ecological culture of student youth]. *Repository of Luhansk Taras Shevchenko National University*. pp. 1–12. [in Ukrainian].

6. Pavlenko, I.H. (2019). Tvorchaktyvnist u formuvanni ekolohichnoi kultury studentiv ZVO [Creative activity in the formation of environmental culture of students of higher education institutions]. *Luhansk*, 38 p. [in Ukrainian].

7. Panchyshyn, N.Ya., Bilyk, Ya.O., Smirnova, V.L. & Fedoniuk, L.Ya. (2024). Formuvannia osobystosti cherez pryzmu ekolohichnoho vykhovannia uchniv: problemy ta perspektyvy rozvytku [Personality formation through the prism of environmental education of students: problems and prospects for development]. *Bulletin of Social Hygiene and Health Protection Organization of Ukraine*, No. 4. pp. 12–16. DOI: 10.11603/1681-2786.2024.4.15208. [in Ukrainian].

8. Tytarenko, V. & Tytarenko, O. (2025). Formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti u maibutnikh fakhivtsiv tekhnolohichnoi ta profesiinoy osvity pry vyvchenni tekhnolohii suchasnoho vyrobnytstva [Formation of environmental competence in future specialists of technological and vocational education when studying modern production technologies]. *The sources of pedagogical skills*. No. 35. pp. 231–236. DOI: 10.33989/2075-146x.2025.35.331181. [in Ukrainian].

9. Ukrainets, A.M. (2024). Model formuvannia ekolohichnoi kultury maibutnikh vykladachiv profesiinoho navchannia v haluzi avtomobilnoho transportu [Model of forming an ecological culture of future teachers of professional training in the field of road transport]. *The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: pedagogy*. No. 1. pp. 8–19. DOI: 10.32782/2415-3605.24.1.8. [in Ukrainian].

10. Tsarenko, I.L. & Bohomaz-Nazarova, S.M. (2022). Formuvannia ekolohichnoi kultury studentiv pry vyvchenni profilnykh dystsyplin [Formation of students' ecological culture when studying specialized disciplines]. *Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences*. No. 4 (149). pp. 40–47. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.09.2025

